

O IDEOLOGIJI DUŽNOSTI – KRITIČKA BIOGRAFIJA IVANE BRLIĆ MAŽURANIĆ

Dubravka Zima. *Praksa svijeta: biografija Ivane Brlić Mažuranić*.
Zagreb: Ljevak. 2019. 415 str.

Iako je pozicija Ivane Brlić Mažuranić u kanonu hrvatske književne i kulturne povijesti poprilično čvrsta i neupitna, a bibliografske jedinice posljednjih godina o njezinu kulturnom i književnom djelovanju sve opsežnije i istraživački inovativnije, ostaje niz zanimljivosti i podataka iz njezine biografije te kulturnoga i političkoga konteksta u kojemu je egzistirala i djelovala koji su manje poznati, a svakako pridonose nijansiranosti javne slike o Ivani Brlić Mažuranić. Na tom je tragu i posljednja knjiga Dubravke Zima oblikovana kao kritička biografija koja promatra Ivanu Brlić Mažuranić kao reprezentativnu (žensku) figuru kulturne povijesti, konkretnije elitnoga dijela hrvatske građanske klase koja je nastajala i formirala se koncem 19. i početkom 20. stoljeća. U nacionalnom je kontekstu riječ o poprilično turbulentnom razdoblju, počevši od Ivanina odrastanja u urbanim i poluurbanim sredinama Banske Hrvatske (Ogulin, Karlovac, Jastrebarsko, naposljetku Zagreb), preko raznolikih kulturnih, društveno-povijesnih i političkih praksi građanske klase na razmeđu stoljeća do političkoga sloma Austro-Ugarske Monarhije i osnivanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Metodološki je okvir *Prakse svijeta* biografski usmjeren te prati kulturno-povijesni, klasni i politički kontekst Ivanina života i rada, što svakako usložnjava sliku o autorici, a u konačnici je važan segment reprezentacije povijesti svakodnevice. Autorici je kao glavni izvor podataka poslužila građa iz Arhiva obitelji Brlić koji je dostupan na mikrofilmovima u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, zatim Književna ostavština Ivane Brlić Mažuranić koja se čuva u Odsjeku za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU te Spomenička knjižnica i zbirka Mažuranić – Brlić – Ružić u Rijeci. Konceptijski je, što je i očekivano za biografiju, knjiga kronološki strukturirana. Metaforičko značenje naslova knjige doznajemo u predgovoru. Sintagmu *praksa svijeta*, prema kojoj je Ivana Mažuranić bila poprilično ambivalentna, kao petnaestogodišnjakinja zapisuje u svoj dnevnik u ožujku 1889. Upravo ta ambivalencija koja je u velikoj mjeri uvjetovana kontekstom njezina života i djelovanja, prema autorici, ponajbolje označava njezinu poziciju u hrvatskoj kulturnoj povijesti. Poglavlja, počevši od Ivanina rođenja i rana djetinjstva do dolaska s obitelji u Zagreb, figuriraju kao formativna razdoblja izgradnje autoričina (ženskoga) identiteta, pritom su gradirana subidentitetskim kategorijama djevojčice, adolescentice,

supruga i naposljetku majke.

Prva dva poglavlja naslovljena Obitelj Mažuranić i Ivanini roditelji Vladimir Mažuranić (1845. – 1928.) i Henrietta rođ. Bernath (1842. – 1919.) (str. 17–21) i Rođenje i rano djetinjstvo Ivane Mažuranić do dolaska obitelji Mažuranić u Zagreb (1874. – 1882.) (str. 23–33) nude rodoslovan pregled šire i uže Ivanine obitelji na temelju dostupnih podataka i arhivske građe te su usmjerena ranom djetinjstvu koje Ivana Mažuranić provodi s obitelji u Ogulinu, Karlovcu i Jastrebarskom. Autorica podcrtava i historiografske prilike te demografske podatke navedenih prostora s namjerom ocrtavanja što jasnijega kulturološkoga konteksta sredine u kojima autorica formira svoje prve dojmove. Dolaskom obitelji Mažuranić iz Jastrebarskoga u Zagreb u kolovozu 1882. kada je majka Henrietta u visokom stupnju trudnoće s četvrtim djetetom, Ivaninim bratom Želimirom (Željkom), otpočinje poglavlje Predadolescentica i adolescentica u Zagrebu (1882. – 1891.) (str. 35–86). U kontekstu naznačene razvojne faze, prati se konstruiranje građanske klase sredinom 19. stoljeća, u vrijeme dolaska obitelji Mažuranić u Zagreb, čije društvene i kulturne prakse autorica prepoznaje upravo u biografskom diskursu o obitelji Mažuranić. Niz je zanimljivosti koje su kulturološki usmjeravale funkcioniranje klase u nastajanju. Privatna strana građanske klase (privredne i intelektualne), koja bi pripadala ženama, u prvom je redu, kao što Zima navodi, usmjerena na funkcioniranje unutar obitelji, kao i na kulturnu prezentaciju iste. Zanimljivo je da su se unutar građanske klase nazirale i diferencijacije, a odnosile su se na istupanje žena na tržište rada. Naime, žene nižega obiteljskog statusa istupale su na tržište rada u prvom redu kao učiteljice ili privatne guvernante, dok su žene iz viših društvenih krugova, prema autorici, i dalje ostajale izvan tržišta rada. U imućnijim obiteljima žene uglavnom nisu bile zaposlene izvan obitelji, većinom su se posvećivale odgoju djece, ali i održavanju statusa obitelji inkulturacijskim angažmanom (građanski saloni kao prostori kulturnih djelovanja). U kontekstu primjera Ivane Mažuranić svakako je zanimljiva tadašnja odgojno-obrazovna politika građanske klase koju detektira Zima, s obzirom na podatak da je potomstvo građanskih obitelji moglo svoju naobrazbu stjecati i u obiteljskom okružju; s obzirom na čvrst odgojni i obrazovni nadzor adolescentica te i u kontekstu podržavanja „klasnoga“ dogovorenoga braka. Autorica navodi i kulturu stanovanja, prehranu, odijevanje i slobodno vrijeme kao važne sastavnice prezentacije građanske klase, ujedno i prezentacije obitelji Mažuranić, te na temelju arhivske građe i Ivaninih mladenačkih dnevničkih zapisa (prvi je datiran u srpnju 1888.) rekonstruira *obiteljske okolnosti* - odnos s majkom i prema majci koji se iščitava kao produkt reprezentacijskih politika građanske klase, rijetki zapisi o ocu, djedu i njegovoj smrti te zapisi o braći i sestrama; *Ivaninu adolescenciju i konzumirane kulturne sadržaje* - u prvom redu glazba i ples, pohađanje

plesne škole Pietra Coronellija te sviranje glasovira što je vezuje uz Zlatka, zatim kazalište koje prvi puta spominje u zapisu iz 1889. godine te zanimljiv odnos prema književnosti i književnom stvaranju kao stalnoj temi Ivanine srednje adolescencije; *Ivanina putovanja* - ključni je prostorni topos vinogradski posjed Hališće na Varaždin Bregu; *Ivanin interes za političke teme* - većinom usmjeren hrvatskoj političkoj nesamostalnosti; *religiju* - kršćanska religioznost kao važan segment djevojaštva te *književno stvaralaštvo* – kao egzistencijalna nužnost. Poglavlje završava udajom Ivane Mažuranić za Vatroslava Brlića iz Broda na Savi.

Iduće se poglavlje Zaruke, udaja i selidba u Brod na Savi (1891. – 1892.) – Ivana Brlić (str. 87–100) temelji na korespondenciji zaručnika Ivane Mažuranić i Vatroslava Brlića u razdoblju od njihovih zaruka do vjenčanja u travnju 1892. godine. Zaruke su sklopljene 15. kolovoza 1891., a vjenčanje je određeno devet mjeseci kasnije. Razlog je polaganje pravosudnoga ispita koje bi Vatroslavu omogućilo preuzimanje odvjetničkoga ureda njegova strica Ignjata Brlića u Brodu na Savi. Prvo pismo upućeno zaručniku datirano je 26. kolovoza 1891. godine. Korespondencijom autorica rekonstruira tadašnje kulturne i društvene aktivnosti Ivane Mažuranić, u prvom redu odlasci u kazalište, posjeti galerijama, satovi pjevanja. Zanimljiva tema u korespondenciji su i političke preferencije budućega supruga Vatroslava, što će svakako u vremenu koje dolazi utjecati i na njezine političke stavove. U nedatiranom pismu s kraja kolovoza 1891. Ivana pokreće pitanje stranačke politike te se, po riječima autorice, stječe dojam da nije upoznata s pravaškom orijentacijom zaručnika, odnosno da se tema otvara prvi puta. Atribuiranje Vatroslava Brlića *enragiranim Starčevićjancem* zasigurno nije u skladu s umjerenijom politikom koju su zastupali djed i otac Mažuranić, a posredno i sama Ivana. Poglavlje Brak i majčinstvo: majčinske, bračne, gospodarske, društvene i svakodnevne kulturno-povijesne prakse (1892. – 1900.) (str. 101–154) autorica temelji na Ivaninoj korespondenciji sa zagrebačkom obitelji, posebice majkom, na korespondenciji sa suprugom u vrijeme njezina izbivanja iz Broda - porodi, zdravstveni oporavci i liječenje te na kasnijoj korespondenciji s djecom kada odlaze na školovanje u Zagreb. Poglavlje daje i minuciozan uvid u niz (ženskih) povijesno-kulturnih praksi povezanih sa svakodnevnicom građanske obitelji, stoga su kao posebna potpoglavlja izdvojene sljedeće teme: *kućanstvo/gospodarstvo*; *(žensko tijelo): odijevanje i prehrana*; *žensko tijelo: trudnoća, porod i babinje*; *djeca, odgoj i obrazovanje*; *društveni i politički život*; *kulturne prakse*. U pismima koje Ivana izmjenjuje s majkom prvih desetak godina braka, autorica u prvom redu evidentira emociju uzbuđenosti novom životnom ulogom i društvenim i intimnim okruženjem, ali i perzistentnu i puno naglašeniju emociju čežnje za obitelji i nostalgije za Zagrebom koja će u kasnijim razdobljima lagano blijedjeti.

U Poglavlju Pisanje (1900. – 1923./24.) – Ivana Brlić Mažuranić (str. 155–281) početak književne aktivnosti Ivane Brlić Mažuranić Dubravka Zima vezuje uz prva objavu (opis sajma u Derventi) u *Narodnim novinama* 6. rujna 1900. godine koju bibliografija radova I. B. Mažuranić (2015.) nije zabilježila te prioritet u književnom radu dala knjizi *Valjani i nevaljani*. Ujedno autorica javno književno predstavljanje Ivane Brlić Mažuranić vezuje za priloge u periodici jer je od 1900. do 1923. objavila tridesetak članaka, a napisala ih znatno više - neki su objavljeni u časopisima od 1923. do 1930., a neki su neobjavljeni ili nezavršeni.

Vremenski okvir poglavlja prati razvoj i vrhunac njezine stvaralačke snage, pritom obuhvaćajući i brojne aktivnosti na obiteljskom i društveno-političkom planu. U ovom se razdoblju, prema riječima autorice, uočavaju dvije važne karakteristike. U prvom je redu riječ o emocionalnom mirenju i prihvaćanju Broda na Savi kao primarnoga identitetskog prostora. Druga je osobitost Ivanina još značajnija angažiranost s obzirom na društvene i političke događaje, što je posljedica turbulentnoga konteksta (Prvi svjetski rat i slom Monarhije). Nakon suprugove smrti zanimanje za politiku postupno slabi, što je i očekivano, da bi se na koncu transformiralo u potpunu odbojnost. U potpoglavljima je fokus na pojedinim članovi obitelji i njihovim životima u naznačenom razdoblju – *Ivana; Vatroslav; Djeca Brlićevih; Mažuranićevi* ili na društveno-kulturnoj svakodnevicu – *Povijest svakodnevice; Društveno okružje; Politika; Kulturne prakse; Književnost*. Za rekonstrukciju povijesti svakodnevice vrlo je zanimljivo pratiti diskurs o zdravlju i bolesti i percepciju istih u građanskoj obitelji početkom 20. stoljeća, načine liječenja dječjih i nedječjih bolesti te učinkovite lijekove i pripravke. U ovom su razdoblju, prema riječima autorice, u kontekstu Ivanina duhovno-tjelesnoga zdravlja posebno efikasni i učestali boravci u toplicama, ujedno je riječ o uobičajenim načinima ženske skrbi o sebi u građanskim obiteljima. Poglavlje otkriva i poprilično živo i inspirativno društveno okružje. Ivana Brlić Mažuranić vodi bogatu korespondenciju s brojnim kulturnim i književnim osobama (Đ. Šurmin, B. Vodnik, C. Lucerna, A.G. Matoš, R.F. Magjer, I. Rendić, F.K. Kuhač itd.), a njezin se politički diskurs, prema riječima autorice, aktualizirao dvojako: izvještajno-komentatorski (protusrpske demonstracije, antimađarska pobuna, đачki štrajk, balkanski ratovi, Prvi svjetski rat) i komentatorsko-kontemplativno, posebice nakon 1918. godine koju detaljno bilježi u svojim dnevničko-kronikalnim zapisima, pritom izražavajući afirmativan stav i zadovoljstvo jugoslavenskim ujedinjenjem.

Posljednje je poglavlje knjige Zrelost i društveno priznanje (1923./1924. – 1938.) (str. 283–381) označeno smrću Vatroslava Brlića 1923. godine koja snažno utječe na Ivanu, ali i donosi nove obveze (gospodarstvene i financijske). Ovo je razdoblje, prema riječima autorice, označava trima prostorima: Brod na Savi (kuća u centru i

brodski vinograd), Zagreb u koji se trajno seli 1936., te prostori odmarališta, toplica i lječilišta koji predstavljaju simbolički odmak od svakodnevice i sve su više prisutna u Ivaninu životu. U ovom je razdoblju brat Želimir središnja figura Ivanine obiteljske i intimne sigurnosti koji je, uz svoje političke (ministarske) funkcije u prvoj jugoslavenskoj državi, izuzetno angažiran oko objavljivanja njezinih tekstova u inozemstvu, a kasnije se angažirao i kao savjetnik u tuzemnim nakladničkim poslovima. Ivana objavljuje i tri knjige s novim tekstovima: *Radosna majka dobra pjestinja* (prijevod njemačkoga izvornika) 1924.; *Dječja čitanka o zdravlju* 1927.; roman *Jaša Dalmatin, potkralj Gudžerata* 1937. Objavljeno je novo izdanje *Priča iz davnine* 1926. godine, s dvije nove bajke (*Lutonjica Toporko i devet župančića* i *Jagor*) te piše i nove bajke koje će objavljivati u periodici dok će neke ostati i neobjavljene. Objavljuje i basne u stihovima u *Savremeniku* i časopisu *Omladina*. Bogata korespondencija s članovima obitelji donosi niz zanimljivosti o književnim, nakladničkim i prezentacijskim uspjesima i aktivnostima koje su većinom rezultat obiteljskoga nastojanja. Zanimljivo je mišljenje Ivane Brlić Mažuranić o *Pričama iz davnine* kao nedječjoj lektiri koje je iznijela 1926. na novinarski upit iz *Morgenblatta* o vlastitim književnim aktivnostima, a iznosila ga je i u privatnom kontekstu. U ovom se razdoblju (sredinom 20-ih godina) prvi put spominje i ideja o nominaciji za Nobelovu nagradu, čiji je zamašnjak u konačnici bio Franjo Bučar. A nakon prve nominacije (1931.), kao što znamo, uslijedile su još tri (1935., 1937., 1938.). Dubravka Zima tematizira prepisku povodom primanje Ivane Brlić Mažuranić u JAZU, što je inicirao Milivoj Dežman. Prvi prijedlog (1935.) nije prihvaćen, već jednoglasno drugi 1937. godine.

U kontekstu politike autorica evidentira četiri diskurzivna polja koja Ivana Brlić Mažuranić artikulira. Prvo je diskurzivno polje *klasno* – Ivana ga razvija u vrijeme adolescencije kao pripadnica elitnoga dijela zagrebačke građanske klase. U tom je kontekstu evidentan negativan stav prema komunističkoj filozofiji te pojmu boljševizma koji koristi u negativnom kontekstu. Drugo je polje *državne i javne politike* u kojemu se može iščitati spomenuto podržavanje južnoslavenskoga jedinstva (1918.), uz prihvaćanje jugoslavenskoga identiteta ipak kao sekundarnoga, primat daje hrvatskom nacionalnom identitetu. Analiziraju se sadržaji pisama koje je upućivala kćerima Zdenki, Zori i Nadi iz Ženeve u kojoj je boravila dvaput; 1930. godine sa sinom Ivom na skupštini Lige naroda te 1932. godine sa Želimirom na konferenciji o razoružanju. Pisma je Ivana pripremila za objavu u cjelini tekstova o političkim zbivanjima, no ipak ih nije za života uspjela objaviti. Sljedeće diskurzivno polje autorica promatra kao *književno* u kojemu se u tom razdoblju realiziraju i zrcale političke teme (monarhističko uređenje i kraljevske figure su kod Ivane važne emocionalne činjenice te književno vrlo atraktivni motivi). Naposljetku i *rodno* diskurzivno polje koje je

posebno zanimljivo, s obzirom na to da rodna politika u njezinu književnu opusu nije posve jednoznačna. U razdoblju znatno promijenjenih okolnosti o obrazovanju i položaju žena (dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća) Ivanin stav o „ženskim dužnostima“ je ostao perzistentan. Ona se u pismima negativno izjašnjava o ženskoj društvenoj participaciji, posebice o ženskom pokretu koji je tada i aktualan, a o kojemu i piše u spomenutim pismima iz Ženeve. Koliko je ozbiljno shvaćala svoje „ženske dužnosti“ ponajbolje svjedoči sintagma „preopsežna uma za žensko tijelo“ koju Ivana koristi u pismu upućenom kćer Nadi u vrijeme njezina oporavka u toplicama. Prema riječima autorice, narativ vlastite dužnost koji je predugo strukturiran kod Ivane Brlić Mažuranić više nije donosio mir u duši, već nemir koji se posljednjih godina života razabirao u brojnim pismima upućenim kćerima. U epilogu (str. 383–386) pronalazimo podatke o njezinoj sahrani, posthumnim izdanjima, poziciji u ondašnjoj kulturnoj povijesti te budućim životima njezine djece.

***

Knjiga Dubravke Zima *Praksa svijeta* kritička je biografija Ivane Brlić Mažuranić koju dosad hrvatska književna i kulturna povijest o autorici nije imala. U njoj je minuciozno povezan biografski istraživačko-metodološki okvir s relevantnim društvenim, kulturnopovijesnim i političkim kontekstom te izvornom arhivskom građom što je precizno rekonstruiralo autoričin kulturni imaginarij, pritom pridonijelo i dodatnom uslozljavanju njezine pozicije u hrvatskoj kulturnoj povijesti. Knjigom se iznijansiralo društveno i povijesno okruženje Ivane Brlić Mažuranić kao pripadnice elitnoga dijela hrvatske građanske klase što je, kako se čini, presudno oblikovalo njezina mišljenja i stavove, ujedno otvorilo i mnoga pitanja kojima bi se trebalo voditi istraživanja usmjerena ženama u (nacionalnoj) kulturnoj povijesti. Pritom je u značajnoj mjeri i rekonstruiran jedan važan segment ženske mikropovijesti koja je očito poprilično reljefna u vlastitoj nutрини, a ovakve studije slučaja čine mi se od presudne važnosti za takva istraživanja. Uputno mi se čini ponovno potvrditi interdisciplinarno značenje i važnost poticanja što eksplicitnije teorije konteksta, uz uvažavanje činjenice da nije riječ o objektivnom uvjetu već intersubjektivnom konstruktivnom određenoj skupine ljudi ili zajednice, što svakako potvrđuje primjer Ivane Brlić Mažuranić.

Katarina Ivon